

O societate distopică a contemporaneității: Cambodgia khmerilor roșii.

Scurte considerații

■ HADRIAN GORUN

[„Constantin Brâncuși” University, Târgu-Jiu]

Abstract

This study tries to point out just a few of the most important characteristics of the toughest totalitarian regime of the contemporary period, that of the Cambodia's Khmer Rouges. I underlined the main particularities that make it quite different from other Communist regimes of the XX-th century. I attempted also to establish a few connections and similarities with the belletristic literature, mainly with George Orwell's work. In my approach, I started from the premise that the British writer was known as one of the most famous authors of anti-utopian novels. With the aid of the belletristic writing, I tried also to use an interdisciplinary approach.

Keywords

distopya; Cambodia; khmer rouges; belletristic literature; totalitarianism

Introducere

Cambodgia khmerilor roșii reprezintă probabil cel mai grăitor exemplu de societate distopică, cu realități șocante, frizând absurdul, similare cu cele reliefate de Orwell în *O mie nouă sute optzeci și patru*¹ și *Ferma animalelor*², dar și cu cele prezente în scrierile kafkiene.³ În Cambodgia anilor 1975-1979, teroarea exercitată de stat asupra individului a atins cote inimaginabile. Cu siguranță, nu ne hazardăm afirmând că este vorba de cel mai atroce regim politic al secolului al XX-lea, un secol calificat în mod just de către istorici și politologi drept „secolul extremelor”, sau „secolul lagărelor”.⁴

1 George Orwell, *O mie nouă sute optzeci și patru*, traducere de Mihnea Gafița (București: Editura Univers, 1991), 5-275.

2 George Orwell, *Ferma animalelor*, traducere de Mihnea Gafița (Iași: Editura Polirom, 2002), 5-210.

3 Franz Kafka, *Procesul*, traducere de Gellu Naum (București: Editura Rao, 1994), 7-222; Franz Kafka, *Castelul*, traducere de Mariana Sora (București: Editura Adevărul Holding, 2011), 5-332.

4 Joël Kotek, Pierre Rigoulot, *Secolul lagărelor*, traducere de Nicolae Constantinescu (București: Editura Lucman, 2000), 534-538; Yves Ternon, *Statul criminal. Genocidurile secolului XX*, traducere de Ovidiu Pecican, Liliana Popovici, Iuliana Doboși (Iași: Institutul European, 2002), 190-216.

Dictaturile ideologice, fie de extrema dreapta, fie de extrema stângă au curmat viețile a peste 100 de milioane de oameni⁵ în veacul precedent. Traducerea recentă în limba română a unor memorii ale supraviețuitorilor genocidului khmerilor roșii, ne-a ajutat să ne conturăm o imagine cât mai veridică asupra atrocităților săvârșite între anii 1975-1979 în acest stat al Asiei de sud-est.

Kampuchia Democrată (denumirea țării din Peninsula Indochina, după 17 aprilie 1975) este responsabilă de producerea celui mai mare genocid postbelic. Ideologia khmerilor roșii reprezenta un amalgam de stalinism și maoism, rafinate, perfecționate și duse la extrem. De fapt, Saloth Sar (cunoscut ca Pol Pot)⁶ și acoliții săi au preluat din vasta experiență a tuturor regimurilor comuniste. Ei sunt creatorii statului criminal prin excelență, un stat care a exterminat între 20% și o treime din propria populație. Regimul khmerilor roșii a întruchipat perfect ideea de Holocaust bazat pe criterii sociale, punând în aplicare un proiect gigantic de inginerie socială, experimentat de altminteri atât de Iosif Visarionovici Stalin în U. R. S. S., cât și de Mao Zedong în R. P. Chineză și Kim Il Sung, în Coreea de Nord.

Categorii întregi, de la intelectuali și funcționari, la proprietari funciari, de la comercianți și clerici până la străini (îndeosebi etnici chinezi și vietnamezi, deși oficial, autoritățile de la Pekin au sprijinit diplomatic și mai ales material noua conducere de la Phnom Penh) (Ung, 2014), erau sortite *a priori* eliminării. Anihilarea fizică programată a mai multor grupuri socio-profesionale ne amintește de *vaporizare*, concept a cărui paternitate apaține tot lui George Orwell.⁷

Revoluția khmerilor roșii avea să fie extrem de violentă și sângeroasă, reclamând numeroase victime din rândurile indezirabililor. Regimul de teroare urmărea finalmente abolirea claselor sociale și edificarea unei societăți lipsite de clase.⁸ De altfel, khmerii roșii au izbutit să fondeze o societate de tip orwellian perfectă, prin teroare, frică, abrutizare și îndoctrinare masivă⁹.

Angkarul ("Organizația", partidul comunist din Kampuchia Democrată) avea drept de viață și mai ales de moarte asupra oamenilor: "... Spuneți adevărul și nu mințiți reprezentanții Angkarului! Dacă mințiți Angkarul, vă dăm în vileag! Angkarul este atotștiutor, are ochi și urechi oriunde!...."¹⁰

Pentru a argumenta afirmația noastră privind societatea orwelliană perfectă, avem în vedere mesele luate în comun și, mai ales, întruchiparea lui Big Brother în persoana lui Pol Pot, supranumit Fratele Numărul Unu.¹¹ Aghiotantul său, Nuon Chea era Fratele Numărul Doi. În jurul personalității liderului khmerilor roșii era întrținută de cele mai multe ori o aură de mister, ceea ce amplifică frica inoculată de regim khmerilor obișnuiți: "[...] Mulți spun că Pol Pot e conducătorul Angkarului, dar nimeni nu știe nimic despre el. Se șoptește că e soldat, că e un om strălucit, că e părintele țării... Mai spun și că e gras. Se mai spune că identitatea lui e ținută secretă pentru a fi apărat împotriva asasinilor. Se mai spune că el ne-a eliberat de dominația străină și ne-a adus independența. Ni se mai spune că Pol Pot ne-a pus să muncim din greu pentru că vrea să ne purifice spiritul și să ne ajute să ne atingem adevărul

5 Vezi Stéphen Courtois (coordonator), *Cartea neagră a comunismului: crime, teroare, represiune*, traducere de Maria Ivănescu (București: Editura Humanitas, 1998), 9-776.

6 Vezi Yves Ternon, *Statul criminal*, 190-216; Archie Brown, *The Rise and Fall of Communism* (London: Random House, 2009), 345-350.

7 Vezi George Orwell, *O mie nouă sute optzeci și patru*.

8 Rithy Panh, Christophe Bataille, *Eliminarea. Povestea unui supraviețuitor din Infernul khmerilor roșii*, traducere de Cătălina Mihai (București: Editura Corint, 20130), 5-201.

9 Vezi George Orwell, *O mie nouă sute...*; George Orwell, *Ferma...*

10 Loung Ung, *Întâi l-au omorât pe tata. Povestea unei fetețe din Cambodgia*, traducere de Alfred Neagu și Junona Tutunea (București: Editura Corint, 2014), 56.

11 Vezi George Orwell, *O mie nouă sute...*; Loung Ung, *Întâi l-au omorât...*; Rithy Panh, Christophe Bataille, *Eliminarea*.

potențial de fermieri. Se mai spune că are o față rotundă [...] și niște ochi blânzi. Mă întreb dacă ochii aceia blânzi ai lui ne văd cum murim de foame".¹² Secretomania, învăluirea deliberată a liderilor în mister ne determină să stabilim o paralelă și cu personajul Klamm, înalt funcționar din romanul *Castelul*, al lui Franz Kafka. Klamm nu apare niciodată, acționează doar prin intermediul interpușilor, numele său este rostit cu teamă și condescendență și nimic nu se întâmplă fără voia sa.¹³

Am putea adăuga în cazul khmerilor roșii adoptarea unui nou calendar care marca Anul zero (de fapt anul loviturii de stat întreprinse de khmerii roșii-1975); destrămarea premeditată a familiilor; separarea copiilor de părinți (foarte mulți părinți au fost uciși, fiind socotiți nereeducabili); obligativitatea schimbării numelor considerate prea burgheze, ceea ce va avea drept rezultat o depersonalizare completă. Noile formule de adresare, precum și interzicerea unor cuvinte reprezintă o altă expresie a nivelării sociale impuse cu brutalitate de khmerii roșii.¹⁴

Uniforma purtată de personajele romanului lui George Orwell, inclusiv de către protagonistul Winston, era de culoare albastră.¹⁵ Khmerii roșii aveau propria uniformă, constând dintr-o bluză neagră, pantaloni negri, precum și eșarfa tradițională, în carouri roșu cu alb, denumită *krama* sau *kroma*. Obligativitatea purtării uniforme simbolizează deopotrivă disoluția totală a personalității individului, care nu mai contează absolut deloc în fața colectivității. Totuși, Rithy Panh a identificat în volumul său autobiografic, intitulat *Eliminarea. Povestea unui supraviețuitor din infernul khmerilor roșii*¹⁶ două tipuri de uniforme în Cambodgia khmerilor roșii. Unele uniforme, cele albastre erau impuse așa-numitului *popor nou*, care provenea în special din mediul urban. Din noul *noul popor* făceau parte categoriile enumerate mai sus, care erau sortite să piară în Holocaustul social. *Vechiul popor*, sau cetățenii de bază¹⁷, care înainte de lovitura de stat din aprilie 1975 locuiseră în regiunile rurale, purtau cu precădere uniforme negre. Ei erau socotiți mai de îndoială de către khmerii roșii, care mizau pe posibilitatea recuperării lor și, evident, a ralierii lor în opera de construire a noii societăți. Cetățenii de bază priveau cu dispreț pe foștii orășeni deportați.

În scopul întemeierii unei societăți lipsite de clase, precum în preistorie, khmerii roșii au distrus Banca Națională și au desființat banii, revenind la trocul specific societăților primitive. De altfel, este cunoscut faptul că marxismul a numit epoca preistoriei tocmai comuna primitivă. De asemenea, deținerea oricărui obiect care avea vreo legătură cu străinătatea și cu civilizația occidentală era prohibit: „... Când îl întreb pe Kim [fratele mai mare al lui Loung Ung - n. n.] ce e aia un capitalist, îmi spune că e capitalist cineva care a trăit la oraș. Îmi spune că pentru khmerii roșii, știința, tehnologia și tot ce înseamnă mecanică e dăunător și trebuie distrus. Angkarul spune că toți cei care au mașini, aparatură electronică, ceasuri, televizoare, au provocat o adâncă inegalitate între clasa celor bogați și a celor săraci...Toate aparatele acelea au fost importate din străinătate și sunt deci contaminate. Tot ce e de import e ticălos pentru că ajută țările străine să invadeze Cambodgia, nu numai cu lucrurile lor, ci și cu cultura lor...”.¹⁸ De aceea, Pol Pot și ai săi doreau să edifice o societate pură, în deplină izolare față de lumea exterioară. De fapt, China era printre puținele state care întrețineau relații cu regimul khmerilor roșii. Nu este lipsit de semnificație să menționăm că singurul șef de stat care a vizitat Kampuchia între 1975 și 1979 a fost președintele României socialiste, Nicolae Ceaușescu. Mai mult,

12 Loung Ung, *Întâi l-au omorât...*, 133.

13 Franz Kafka, *Castelul*, 19, 108-116.

14 Vezi Rithy Panh, Christophe Bataille, *Eliminarea*; Loung Ung, *Întâi l-au omorât...*

15 Vezi George Orwell, *O mie nouă sute...*

16 Vezi Rithy Panh, Christophe Bataille, *Eliminarea*.

17 Loung Ung, *Întâi l-au omorât...*, 78.

18 Loung Ung, *Întâi l-au omorât...*, 92.

deși poza în militant pentru pacea mondială, regimul ceaușist a exportat mine anti-personal în Cambodgia.¹⁹ A fost editată chiar o broșură despre relațiile de prietenie între poporul roman și Kampuchia Democrată. După ce crimele împotriva umanității comise de khmerii roșii au ieșit la iveală, fiind cunoscute pe plan internațional, majoritatea exemplarelor din respective broșură au fost distruse.

Regimul khmerilor roșii prezintă și alte particularități specifice, care îl individualizează în raport cu alte regimuri totalitare de extrema stânga. Deși în majoritatea cazurilor, comunismul a însemnat urbanizare și industrializare masivă (inclusiv în Uniunea Sovietică și Republica Socialistă România), khmerii roșii au impus cel mai brutal comunism de tip rural. Scopul vizat era făurirea unei societăți agrariene perfecte. Majoritatea orașelor, inclusiv capitala Phnom Penh, (considerate ca fiind contaminate moral de Occidentul corupt) au fost evacuate forțat, iar populația, decimată de boli și foamete și lipsită de servicii sanitare de specialitate a fost constrânsă să trudească pe ogoare și orezării în zonele rurale.²⁰ Rațiile de orez alocate lucrătorilor au fost reduse gradual de autorități, pe măsura intensificării presiunii din partea armatei vietnameze de la frontieră. Puterea de la Phnom Penh avea nevoie stringent de armament și muniții. În aceste condiții, a procedat la exportul alimentelor în China, obținând în schimb arme, indispensabile pentru a susține rezistența împotriva Vietnamului. Khmerii roșii nu își ascundeau intenția de a reface vechiul imperiu medieval, Angkor, care urma să cuprindă Vietnamul de sud, Laos și o parte din Thailanda.²¹

În mai puțin de 4 ani, între aprilie 1975 și ianuarie 1979, Kampuchia Democrată a curmat aproximativ două milioane de vieți. Putem vorbi, ca și în cazul altor regimuri totalitare comuniste (în principal cel stalinist și cel maoist), despre un veritabil război dus de stat împotriva propriilor cetățeni. Toate școlile au fost închise, având loc doar unele cursuri de ideologie în lagăre și în taberele de muncă pentru copii. Cu aceste prilejuri, era proslăvită învățătura Angkarului și a lui Pol Pot.²² Clădirea dezafectată a unui liceu din capitala Phnom Penh a fost transformată în sinistru închisoare de tortură și exterminare, S-21. „Mașina de ucis” a funcționat cu o eficiență înfiorătoare, doar câțiva din cei aproape 20.000 de deținuți supraviețuind. Sunt consemnate până și vivisecții și alte experimente cărora le-au căzut victime oameni nevinovați. Comandantul aceluia macabru stabiliment, Kang Kek Ieu (supranumit „Duch”) a fost condamnat la detenție pe viață abia acum câțiva ani. În prealabil, Duch își făcuse ucenicia într-un alt centru de eliminare fizică, anume M13, situat în junglă. Înainte de a părăsi acel loc, khmerii roșii au executat toți prizonierii și i-au aruncat într-o groapă comună.²³

În Kampuchia Democrată, mărturiile supraviețuitorilor consemnează scene terifiante, halucinante, de un tragism dificil de suportat: „După ce-i murise soția, un tată își creștea singur fiica de cinci ani. Într-o dimineață, devreme, pe când ara, a găsit doi melci în pământul reavăn. I-a arătat mândru fiicei sale rămase pe taluzul de pământ. În plină foamete, melcii aceia erau o comoară. Chiar dacă strecura melcii în buzunar, au venit khmerii. omul era un individualist, un dușman al Angkarului. L-au bătut și l-au legat de un stâlp la marginea orezării. Orele treceau, iar temperatura ajunsese de nesuportat. Omul gemea. L-au năpădit furnicile, sute, apoi mii. L-au intrat în gură, pe gât, în urechi, în ochi. Omul se zvârcolea, apoi a urlat din rărunchi și a leșinat. Atunci s-a apropiat o țărancă, a luat-o de mână pe fetița

19 Mircea Oprea, „O carte despre curajul de a muri”, prefață la Loung Ung, *Întâi l-au omorât...*, 6.

20 Vezi Y. Ternon, *Statul criminal...*; S. Courtois, *Cartea neagră*; J. Kotek, P. Rigoulot, *Secolul*; L. Ung, *Întâi l-au omorât*, R. Panh, *Eliminarea*.

21 Loung Ung, *Întâi l-au omorât*, 120. Vezi și Rithy Panh, *Eliminarea*.

22 Vezi Loung Ung, *Întâi l-au omorât...*

23 Rithy Panh, *Eliminarea*, 14, 20, 24.

care stătea acolo de dimineată și i-a șoptit: Vino cu mine. Au mers împreună până în sat. Copilul acesta avea să plângă în tăcere, peste ani, în fața camerei mele.”²⁴

Concluzie

În final, se impune să punctăm încă un aspect distinctiv, care individualizează regimul khmerilor roșii din Cambodgia în raport cu alte regimuri comuniste. Frapează lipsa unui cult al personalității de mare amploare, consacrat Conducătorului, foarte bine cristalizat în comunismul de tip asiatic, precum în China Populară sau în Republica Populară Democrată Coreeană. Chiar dacă în timpul ședințelor de indoctrinare care aveau loc periodic în taberele de muncă, -menite să formeze copii soldați-, era evocată personalitatea lui Pol Pot, nu putem vorbi despre un cult al personalității care să rivalizeze cu cele ale lui Mao Zedong sau Kim Il Sung. Până și Angkarul reprezenta o organizație cvasisecretă pentru oamenii terorizați și abrutizați, însă o organizație care, din umbră, le decidea nemilos destinele.

BIBLIOGRAFIE

- BROWN, Archie, *The Rise and Fall of Communism*, London, Random House, 2009.
- COURTOIS, Stéphen (coord.), *Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune*, Traducere de Maria Ivănescu, București, Humanitas, 1998.
- KAFKA, Franz, *Castelul*, Traducere de Mariana Șora, București, Adevărul Holding, 2011.
- KAFKA, Franz, *Procesul*, Traducere de Gellu Naum, București, Rao International, 2004.
- KOTEK, Joël, Rigoulot, Pierre, *Secolul lagărelor*, Traducere de Nicolae Constantinescu, București, Lucman, 2000.
- MÜLLER, Florin, *Societate, ideologie, dictaturi*, București, Editura Universității București, 2014.
- ORWELL, George, *Ferma animalelor*, traducere de Mihnea Gafița Iași, Editura Polirom, 2002.
- ORWELL, George, *O mie nouă sute optzeci și patru*, traducere de Mihnea Gafița, București, Editura Univers, 1991.
- PANH, Rithy, *Eliminarea. Povestea unui supraviețuitor din infernul Khmerilor roșii*, Traducere de Cătălina Mihai, București, Editura Corint, 2013.
- TERNON, Yves, *Statul criminal. Genocidurile secolului XX*, Traducere Ovidiu Pecican, Liliana Popovici, Iuliana Doboși, Iași, Institutul European, 2002.
- UNG, Loung, *Întâi l-au omorât pe tata*, traducere de Alfred Neagu și Junona Tutunea, București Editura Corint, 2014.

24 Rithy Panh, *Eliminarea*, 86.